

АНАЛИЗ НА СОЦИАЛНО-ОСИГУРИТЕЛНИТЕ МОДЕЛИ В КОНТЕКСТА НА СОЦИАЛНАТА ДЪРЖАВА

Нели Константинова, Ангелина Миликина
amilikina@gmail.com

**ВТУ „Тодор Каблешков“, 1574 София
БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: социална държава, социално осигуряване, социална справедливост, осигурителни фондове, капиталов принцип, пенсионно осигуряване, пенсия, обезщетение

Резюме: Понятията социална справедливост, социална помощ, социално равенство със своя перформативен характер са постоянно обект на икономическа и политическа полемика. Те са елементи от фундамента на социалната държава. В доклада се анализират социално –осигурителните модели в контекста на социалната държава. Сравняват се параметри на социалното осигуряване в няколко държави. Целта е да се изведе оптимален осигурителен модел, който се доближава до изискванията за социална справедливост, като в същото време се намери адекватен подход за гарантиране входа и изхода на осигурителната система, подходящ за икономическите условия в България.

Терминът „социална държава” се употребява за първи път през 19-ти век от германския икономист Лоренц фон Щайн. Според неговата теория, държавата трябва да създаде предпоставки за нормално съществуване на всеки. Когато отделният член на обществото и държавата осъществяват взаимоотношения във връзка с постигане на приблизително еднакви условия за живот и в някаква степен социална справедливост, действията, които предприема държавата могат да се характеризират като социални. Понятията социална справедливост, социална помощ, социално равенство са елементи от фундамента на социалната държава. Със своя перформативен характер те са перманентно обект на икономическа и политическа полемика.

За първи път в света Бисмарк прилага принципите на Фон Щайн и след дълги дебати в германския парламент, през 1871 г. новообразуваната Германска империя въвежда държавното обществено осигуряване срещу трудови злополуки. Законите приети от Бисмарк стават образец за всички други държави. Общественото осигуряване срещу злополука се въвежда последователно: в Австрия през 1887 г., във Франция - през 1898 г., в Норвегия - през 1894 г., Швеция - през 1901 г. Държавното обществено осигуряване е организирана форма на социална защита на населението срещу специфични рискове, водещи до загуба на доходи от трудова дейност. Чрез инструмента „социално осигуряване”, държавата се стреми да осигури прилични условия за живот на всички свои граждани, в икономически и социален смисъл, когато те са в нетрудоспособна възраст или когато принудително не могат да реализират доходи от трудова дейност.

Обект на изследване и анализ в настоящия доклад са: социално осигурителните модели – видове, същност и приложението им в няколко държави. Застаряващото население, ниската раждаемост, увеличената безработица, са част от факторите, които налагат прилагането на пенсионно-осигурителен модел, който да гарантира финансовата стабилизация на осигурителната система, сигурен и устойчив жизнен минимум за членовете на обществото .

Целта на доклада е: да се потърсят пътища за оптимизиране на социално-осигурителния модел в България, да се формулират проблемите, от гледна точка нуждите на социалната държава – относително социално равенство, социална справедливост и отговорност, като в същото време се потърси адекватен подход за гарантиране входа и изхода на осигурителната система, подходящ за икономическите условия в страната.

Използвани методи: логически, математически и икономически методи, сравнителен анализ, контент-анализ и SWOT анализ.

В теорията на социалното осигуряване са залегнали два основни модела: – моделът “БИСМАРК” и моделът “БЕВЕРИДЖ”.

Таблица 1

СОЦИАЛНО-ОСИГУРИТЕЛЕН МОДЕЛ „БИСМАРК”	СОЦИАЛНО-ОСИГУРИТЕЛЕН МОДЕЛ „БЕВЕРИДЖ
ПРИНЦИПИ	
Издигане, Насърчаване, Стимулиране на жизненото равнище	Борба с "петте гиганта" -Нужда,Болест,Невежество, Мизерия, Безработица
ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ	
<ul style="list-style-type: none"> професионална (хоризонтална) солидарност 	<ul style="list-style-type: none"> национална солидарност и всеобхватност
<ul style="list-style-type: none"> дву или трипартитно управление/осигурен-осигурител-държава/ 	<ul style="list-style-type: none"> държавно управление
<ul style="list-style-type: none"> приходи от осигурителни вноски; обезщетения, еквивалентни на осигурителния принос 	<ul style="list-style-type: none"> приходи от данъци с еднакви обезщетения
ПРЕДИМСТВА	
<ul style="list-style-type: none"> обезщетенията са адекватни, съобразно приноса 	<ul style="list-style-type: none"> икономичен начин за постигане на почти еднакъв определен жизнен стандарт за всички лица на пенсионна възраст
<ul style="list-style-type: none"> справедливо обвързване на пенсията с осигурителния принос 	
НЕДОСТАТЪЦИ	
<ul style="list-style-type: none"> възможни са злоупотреби 	<ul style="list-style-type: none"> при високи доходи индивида се лишава от държавни обезщетения
<ul style="list-style-type: none"> скъпо струващ подход 	<ul style="list-style-type: none"> стимулира към разхищение
<ul style="list-style-type: none"> разходите са потенциално динамични, зависят от субективни фактори 	<ul style="list-style-type: none"> риск от самоизключване

От характеристиките, представени в горната таблица, става ясно, че двата модела, прилагани самостоятелно от една осигурителна система, не могат да осигурят в достатъчна степен съществуването на социалната държава и нейната устойчивост. Всеки от тях, сам по себе си, би ощетил част от осигурителната съвкупност на едно общество, би поставил социалната справедливост под въпрос и би предизвикал социално напрежение. Оптималното решение е да се прилага „смесен” модел, включващ в себе си компилация на компоненти от двата модела.

Българската пенсионна система, по своите характеристики се доближава в голяма степен до модела на Бисмарк - налице е солидарност между и вътре в

поколенията, приходите са основно от осигурителни вноски, обезщетенията са адекватни на приноса в осигуряването, управлението на Националния осигурителен институт е трипартитно (осигурен-осигурител-държава). Едновременно с това той съдържа елементи на системата „Беверидж“. Съществуващите социални пенсии, така наречените „пенсии, несвързани с трудова дейност“, гарантирания минимален размер на пенсията и определения „таван“ върху пенсията, прехвърлянето на субсидии от държавния бюджет (т.е. от данъци) във фонд „Пенсии“ за покриване на недостига - са елементи на пенсионната схема от типа „Беверидж“.

Разгледаният от нас проблем, не е нов. Въпросите, свързани с постигане на социална справедливост се поставят още от древността. В тази връзка интерес представлява империята на Инките. Защо империята на Инките? По време на своето съществуване до 1532 г., когато е била унищожена от испанските конкистадори, империята на Инките е разполагала с отлично структуриран социално-осигурителен модел, който изиграва своята роля за живота на населението, макар по това време в империята да не са съществували парични знаци и вътрешна търговия. В своя труд „Държавата на инките“, чешкият професор – философ, Милослав Стингъл анализира социалната функция на държавата на Инките. Основните задължения на огромна част от работещото население се състояли в дейност в полза на империята. Народът в империята бил разделен на 12 възрастови категории. Хората над 60 години били освободени от всякаква работа, хората над 50 години работели по-малко от младите. Който не можел да полага труд – болни, вдовици, старци, военни ветерани, сакати получавали от фондовете на Империята всичко, което им било необходимо за живот. Тук Стингъл задава въпросът: дали европейските утописти като Фурие, Мор, Русо, не са си представяли така своята идеална държава? Социалистическа ли е държавата на Инките? Една от особеностите на социализма е държавната собственост върху средствата за производство. Обикновеният инка нямал собственост, всичко било притежание на Главния инка. Въпреки имперското устройство на държавата на Инките не може да се отрече, че социално - осигурителната им система осигурява на всички членове на общността достоен начин на живот. Осигурява относително спокоен социален живот и социално равенство въпреки, че поводи за социално напрежение и бунтове не липсвали.

Сравнителен анализ на пенсионно-осигурителните модели в България, Германия, Естония и Швеция. България – защото целта е да се оптимизира и се осигури устойчивост на българския модел с адекватни икономически, политически и социални решения. Германия – като една от най-мощните икономики в света и водеща в обединена Европа. Естония – като нова демокрация, пословична с административната си реформа и темповете на растеж на икономиката. Швеция – защото „шведският“ социално-осигурителен модел е даван за пример и е предмет на изучаване в целия свят.

Основни характеристики на пенсионно-осигурителните модели

Таблица 2

България	<p>Пенсионно-осигурителната система е базирана на т. нар. тристълбов пенсионен модел</p> <p>Първи стълб: Държавно обществено осигуряване /ДОО/, функциониращо на разходопокривен принцип. Задължително за всички икономически активни лица. Предоставя пенсии в зависимост от размера на осигурителния доход и продължителността на осигурителния стаж.</p> <p>Втори стълб: Допълнително задължително пенсионно осигуряване /ДЗПО/, функциониращо на капиталопокривен принцип с дефинирани осигурителни вноски.</p> <p>Трети стълб: Доброволно пенсионно осигуряване, функциониращо на капиталопокривен принцип.</p>
-----------------	---

Германия	Схемата за социално осигуряване е финансирана от осигурителни вноски и данъци. Покрива всички категории от наетите лица и някои групи от самостоятелно заетите. По схемата се предоставят обезщетения, базирани на осигурителния доход и продължителността на осигурителния стаж.
Естония	Пенсия за старост: Предоставя се по схема, финансирана от осигурителни вноски. Размерът и зависи от размера на осигурителния доход и продължителността на осигурителния стаж. Национална пенсия: Гарантирана минимална пенсия за онези, които нямат право на пенсия за старост. Предоставя се по схема, финансирана от данъци. Допълнителна пенсия: Задължителна схема за социално осигуряване, функционираща на капиталопокривен принцип с дефинирани обезщетения. Задължителна е за всички родени след 1983 г. с доброволно участие на родените преди това.
Швеция	Задължителното пенсионно осигуряване става в универсална схема с три компонента: Схема, финансирана от осигурителни вноски, функционираща на разходопокривен принцип. Схема „Премийм”, функционираща на капиталово покривен принцип с индивидуални сметки за осигурените лица. Схема, финансирана от данъци, предоставяща гарантирана минимална пенсия за всички, които нямат право на контрибутивна се пенсия за старост и отговарят на определени условия.

В четирите посочени държави схемите за пенсионно осигуряване са базирани на смесени модели за социално осигуряване, задължителни са и функционират на разходопокривен и капиталовопокривен принцип. Основните входящи парични потоци в системата са основно от осигурителни вноски, от дивиденди, в Швеция, Германия и Естония - и от данъци.

Сравнителният анализ на пенсионните модели в съответните държави се осъществява по четири показателя, които оказват влияние върху социума в контекста на социалната държава:

1. Стандартна възраст за пенсиониране.
2. Изключения за участие в осигуряването
3. Изчисляване размера на пенсията.
4. Данъчно облагане и осигурителни вноски върху пенсията.

1. Стандартна възраст за пенсиониране

България	1. Първи стълб: За да придобият право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, осигурените лица трябва да имат навършена минимална пенсионна възраст и определен стаж, които за 2015 г. са: - за мъжете – възраст 63 години и 8 месеца и 38 години осигурителен стаж ; - за жените – възраст 60 години и 8 месеца и 35 години осигурителен стаж. В пенсионната схема са предвижда и възрастта и осигурителния стаж да растат с определена стъпка до достигането на договорени и законоустановени максимални нива. 2. Втори стълб: Правото на пенсия възниква при придобиване право на пенсия от първи стълб.
Германия	За мъжете и жените - 67 години. Има възможност пенсията да се получи на 65 години без намаление на нейния размер в случай на поне 45 години осигурителен стаж.
Естония	Към 2007 г. мъже – 63 г., жени – 60 г.

	Пенсионната възраст на жените ще се увеличава плавно до достигането на 63 г. за мъжете и жените през 2016 г.
Швеция	Стандартната възраст за пенсиониране е гъвкава между 61 и 67 години.

2. Изключения за участие в осигуряването

България	Няма изключения
Германия	Освободени са от задължение за осигуряване всички работници, получаващи 400 евро на месец, както и тези, които получават нерегулярна заетост – до 2 месеца или 50 дни годишно, с доход под 400 евро месечно.
Естония	Няма изключения
Швеция	Освободени са от задължение за осигуряване всички наемни работници с доход под 1840 евро на година. Годишен доход под този размер не участва при определяне размера на пенсията.

3. Изчисляване размера на пенсията

България	Първи стълб: Пенсията се изчислява по формулата/Среден осигурителен доход за страната за предходните 12 месеца/ x /Индивидуален коефициент - ИК/ x /Брой години осигурителен стаж/ x 1,1%. ИК предствалва съотношението между средния осигурителен доход на лицето за 3 последователни години от последните 15 години преди 31.12. 1996 г./ по избор на лицето/ и средната работна заплата за страната за същия период. Втори стълб: Пенсията по Универсалния пенсионен фонд се изчислява на базата на натрупаните средства в индивидуалната партида на лицето, биометричните таблици и техническия лихвен процент.
Германия	Месечна брутна пенсия = ИПТ*Квп*АСП ИПТ-установените с помощта на коефициент за достъп до пенсия индивидуални пенсионни точки Квп – Коефициент за вида на пенсията АСП – актуална стойност на пенсията
Швеция	Пенсиите се изчисляват различно за трите дяла на системата: пенсия свързана с дохода и за прослужено време, пенсия от доброволни допълнителни спестявания и гарантирана пенсия.

4. Данъчно облагане и осигурителни вноски върху пенсията

България	Пенсиите не се облагат с данъци. Върху пенсиите не се дължат осигурителни вноски.
Германия	Пенсиите се облагат с данъци. През 2005 г. само 50% от пенсията е била облагаема, след това , облагаемата част от пенсията се увеличава с 2% до 2020 г. и с 1% от 2021 до 2040 г. Върху пенсиите се дължат и осигурителни вноски в размер на половината от стандартната вноска или 7.0% плюс допълнителна вноска от 0.9%.
Естония	Пенсиите от първия стълб до 192 евро на месец не се облагат с данъци. От втория стълб са обект на данъчно облагане. Върху пенсиите не се дължат осигурителни вноски.
Швеция	Пенсиите се облагат с данъци, добавките не са обект на облагане. Върху пенсиите не се дължат осигурителни вноски.

Анализът показва, че аналозиите с други страни са трудни, поради многото различия, както в икономическо, така и в социално отношение. През последните години е видно, че финансирането на солидарния стълб на пенсионното осигуряване в България създава все повече проблеми на държавния бюджет и на обществото като цяло. Все повече от националния доход се насочва към пенсии на разходопокривния принцип и едновременно с това расте усещането, че осигуряваните по този начин

пенсии са неадекватни и не гарантират достоен живот на получаващите ги. Проблемът е лесно видим за всички, но обясненията за неговите причини и препоръките за неговото преодоляване са много различни и обхващат целия спектър между двете диаметрални противоположности: от призови за национализация на частните пенсионни фондове и преминаване към напълно самостоятелно финансиране на разходопокривната система чрез рязко увеличаване на ставките по осигурителните вноски.

Въз основа на всичко, казано до тук могат да се открият следните възможности:

1. По едни или други причини, от България младите хора бягат, докато в посочените страни има траен приток на имигранти, повечето от които - млади и работещи. Това означава, че извън стимулите и мотивацията, създадени от самия пенсионен модел, в действителност протичат и други процеси, които трудно могат да бъдат обърнати. Когато в едно общество постоянно се увеличава броят на работоспособните, тогава разходно-покривният модел, основан на преразпределение, е възможен; когато работоспособните постоянно намаляват, такъв модел е обречен на провал.

Препоръка: промяна в трудовото законодателство, даваща възможност на работодателите да освобождават от работа хора, преминали пенсионната си възраст с оглед намаляване на младежката безработица. В контекста на социалната справедливост този подход ще доведе до повече работни места за хора в трудоспособна възраст като така те ще осигуряват средства за пенсионни възнаграждения на все по - застаряващото население. Това може да е решение на проблем и в глобален аспект.

2. Сегашната осигурителна система в България е несправедлива спрямо доходите на най-бедната част от населението и облагодетелства хората с доходи над максималния облагаем доход. В повечето страни е прието по-високите доходи да се облагат с по-високи данъци (принцип за данъчно облагане – размера на данъците да зависи от възможността за плащането им), но в България доходите на всички получаващи над максималния облагаем доход се облагат на практика регресивно. Това означава, че бедните, на които данъчното бреме се отразява най-зле, плащат по-високи данъци в процентно съотношение от дохода си спрямо най-богатите.

Препоръка: промяна в методиката и въвеждане на по-справедлив начин за изчисляване размера на пенсиите, така че осигурителният принос да бъде основен измерител в осигурителната система. Осигурителната система трябва да може да измери прецизно реалния принос на всеки към системата и на база на този принос да изплаща пенсия, като в същото време солидарността е задължителна. Всеки да може да се пенсионира когато пожелае, но по никакъв начин това му ранно пенсиониране по желание не трябва да е за сметка на обществената солидарност.

Много е трудно да се намери баланса между входа и изхода на една социално – осигурителна система или между постъпленията от осигурителните вноски и изплащаните от системата обезщетения и пенсии. Абсолютно равенство в социален аспект не е възможно да съществува, винаги ще са налице субективни и обективни причини за това. Но все пак Аристотел е казал: „homo publicum animal” /Човекът е обществено животно/.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Пенсионни системи в някои страни от Европейския съюз и България , КНСБ, август, 2009
- [2] Стингъл М. Синове на слънцето, Наука и изкуство , 1989
- [3] Фукояма Ф., Строежът на държавата, , Обсидан, 2004
- [4]<http://www.indiansworld.org/gosudarstvo-inkov-slava-i-smert-synoveysolnca.html#.VUilly6qpBc>
- [5] Монлиев Г., Икономика на публичния сектор, редакция, Българо – английско дружество, 1998
- [6] Д. Димова, Б. Георгиева, Н. Янева, Социална политика, Тракия М, 2000,

ANALYSIS OF SOCIAL SECURITY MODELS IN THE CONTEXT OF SOCIAL STATE

Neli Konstantinova, Angelina Milikina
amilikina@gmail.com

VTU „Todor Kableshkov“, 1574 Sofia
BULGARIA

Key words: *welfare state, social security, social justice, social security funds, funded, pension compensation*

Abstract: *Concepts of social fairness, social assistance and social equality with its performative nature are constantly subject to economic and political controversy. They are elements of the foundation of the welfare state. In the report analyzed social - security models in the context of the welfare state. It compares parameters of social security in several countries. The aim is to bring optimal insurance model, which approximates the requirements of social fairness at the same time seeking to ensure adequate approach for input and output of the social security system suitable for economic conditions in Bulgaria.*